
Recenzní studie

Obsáhlá edice se slepou skvrnou

Josef Moural

Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem
Josef.Moural@ujep.cz

Petr Blažek (ed.): „Kéž je to všecko ku prospěchu obce!“

Jan Patočka v dokumentech Státní bezpečnosti

Praha, Academia – OIKOYMENH 2017. 528 + xcvi s.

Abstract:

A Comprehensive Edition with a Blind Spot

The review of *Kéž je všecko ku prospěchu obce!* (*May everything be to the benefit of the community!*), published by Academia and OIKOYMENH, editor Petr Blažek, focuses on four themes: what do the documents say about Patočka, about the secret police, about the fate of Patočka's textual estate, and about the post-November investigation of the repressive measures taken against Patočka. This study draws attention, among other things, to Patočka's intention to depart to West Germany in 1976, the influence of the misidentification of the two Chvatíks on the successful progress of work on the publication of Patočka's texts, Karel Kosík's plan to revise the *Heretical Essays* and *Two Studies on Masaryk*, and above all the overlooking, by the editor of this volume (and the investigators from the 1990s), of the climax of the secret police repression against Patočka on March 2, 1977.

Keywords: Jan Patočka, Karel Kosík, StB, Charter 77, Ivan Chvatík, Jan Patočka Archive

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2024.4r.681>

Nakladatelství Academia ve spolupráci s OIKOYMENH vydalo rozsáhlý soubor dokumentů převážně z archivů složek Ministerstva vnitra, obsahově zaměřených na Jana Patočku a osoby či události s ním související (místy velmi volně¹).

1 Tak např. Dokument č. 107 je jakýsi úřední nekrolog na tajného spolupracovníka Jedličku, přesněji návrh na „uložení“ jeho svazku poté, co r. 1984 zemřel. Jediná souvislost tohoto dokumentu

Jádro knihy tvoří přepis 155 dokumentů (na 454 velkých stránkách) a přetisk 143 fotografií (na 96 stránkách křídového papíru); tyto materiály rámuje patnáctistránkový úvod a jednostránkové resumé a jsou doplněny dalším aparátem (mj. osmistránkovým seznamem zkratk, v němž je čtenář informován například i o tom, že StB je Státní bezpečnost a UNESCO Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu). O Patočkovi se z knihy pokročilejší čtenář dozví jen málo nového (i když některá z těchto nových – nebo pro mnohé nových – zjištění jsou velmi zajímavá); o hodně více se poučí o fungování tajné policie v bývalé ČSSR – a stovky stránek reprodukováných policejních dokumentů celkem intenzivně evokují ponurou atmosféru tehdejších dob.

Podíváme se postupně na to, co nám kniha říká o Patočkovi (oddíl 1), co říká o StB a souvisejících věcech (oddíl 2), co se z ní dozvídáme o dějinách práce s Patočkovou textovou pozůstalostí (oddíl 3) a co o polistopadovém vyšetřování represí proti Patočkovi a potažmo o editorovi recenzovaného svazku (oddíl 4).

1.

O Patočkovi se z knihy dozvídáme následující (průběžně tu přitom pochopitelně vyvstává otázka důvěryhodnosti reprodukováných dokumentů: ohledně té se v recenzi nebudu pokoušet argumentovat, ale kde neříkám něco jiného, tam sám považuji referované obsahy za více méně důvěryhodné): Za prvé, podle dvou dokumentů Patočka během sedmdesátých let pomáhal lokálním zájemcům s latinou. Jeden z nich připojuje, že tak nečiní kvůli převýdělků (neboť prý má pěkný důchod kolem 2 500 Kč), nýbrž kondice dává „hlavně z důvodů temperamentu a pedagogické důslednosti“ (s. 149).

Za druhé, Patočka údajně po smrti Eugena Finka (k níž došlo uprostřed roku 1975) dostal z Německa nabídku k několikaletému pracovnímu pobytu, snad zaměřenému na uspořádání Finkovy pozůstalosti a/nebo přednášení, hodlal ji přijmout a podnikal kroky směřující k vycestování. Úřady s vyřízení žádosti po mnoho měsíců otálely² (první reprodukováné zprávy o plánované cestě jsou z května 1976, věc sama ovšem mohla být o něco starší,

(Pokrač. pozn. č. 1) s Patočkou je ta, že mezi akcemi, na nichž se Jedlička podílel, je *jedním slovem* zmíněn i Patočkův pohřeb (s. 351–352). – Všechny stránkové odkazy v poznámkách pod čarou i v textu se vztahují k recenzované publikaci.

2 Patočka měl s nepřízní Správy pasů a víz zkušenost již z roku 1974, kdy podal 1. dubna žádost o povolení sedmidenní cesty k převzetí čestného doktorátu v Cáchách (s. XII přílohy). Snad v reakci na tento pokus podal v květnu 1974 podplukovník Albín Kozuch Správě pasů a víz tajnou žádost o zavedení opatření, jímž by bylo Patočkovi do odvolání bráněno vycestovat (s. 84). Je možné, že cestovních žádostí podal Patočka více (na s. 14 to bez dalších dokladů tvrdí editor), ale pravděpodobně ne před 6. listopadem 1973, kdy „podle vyjádření s. Šimka“ Patočka „žádost o výjezdní doložku k cestě do NSR dosud nepodal“ (s. 76).

neboť v této době Patočka ještě nebyl nijak systematicky sledován a policejní zprávy o něm jsou jen sporadické – s. 101; s. 104). Patočka vyřízení žádosti urgoval a ještě podle dokumentu z 24. listopadu 1976 (kde jsou snad shrnuty poznatky agenta z doby od 3. listopadu, kdy je datována předcházející zpráva od něho) počítal s nastoupením cesty (není docela jasné, zda je řeč o té plánované delší pracovní nebo jen kratší turistické) na jaře 1977 (s. 152).³ Tyto okolnosti nejsou ve starších Patočkových životopisech uváděny a přinejmenším biograficky vrhají na poslední dva roky jeho života zajímavé nové světlo.

Za třetí, podle jedné zprávy skupina připravující prohlášení Charty 77 stála o to, aby v první vlně signatářů byl i bývalý prezident Ludvík Svoboda, a počítala s tím, že o podpis ho požádá právě Patočka (s. 162). Bylo by zajímavé vědět, zda k takovému setkání opravdu došlo a jak probíhalo (přítomná kniha k tomu neříká nic).

Za čtvrté, v knize je otištěn dosud málo známý dobový překlad interview, které Patočka poskytl holandským novinářům 1. března a které vyšlo v *NRC Handelsblad* 2. března ve zpracování A. Solomonsové. Jedná se zřejmě o překlad zevnitř aparátu KSČ a StB, překladatel není uveden.⁴ Nepodařilo se mi porovnat překlad s nizozemským originálem: možná je místy mírně krácen, ale čte se celkem dobře a mohl by být (asi raději po revizi) zahrnut do kánonu Patočkových posledních textů. Patočka tu říká mj.: „Nikdy jsem nebyl antikomunista. Věřil jsem v Dubčeka.“ (s. 467)

Za páté, kniha podává snad přesný a svého druhu úplný nebo – jak uvidíme dále – skoro úplný přehled Patočkových policejních zadržení, výslechů a sledování, na něž se nyní podíváme trochu blíže. Podle reprodukováných protokolů a zápisů byl Patočka v chartovním roce 1977 policií vyslýchán či konfrontován celkem desetkrát. Poprvé, 5. ledna, šlo o desetiminutovou návštěvu policistů u Patočky doma.⁵ Rozhovor vyústil ve varování, že policie o chystaném prohlášení Charty 77 ví a že se jí Patočka pravděpodobně dopustí „trestného činu poškozování zájmů republiky v cizině“ (s. 437). Patočka bere varování na vědomí, ale odmítá jeho základ a na předcházející policejní vyzvídání odpovídá graciálně: „Nezamýšlím v této věci Vám dát jakoukoli odpověď.“ (tamtéž)

3 Myslitelné je ovšem i to, že by Patočka od nějakého okamžiku řečmi o plánovaném výjezdu do Německa záměrně odváděl pozornost od připravovaných aktivit Charty 77.

4 Není jasné, zda editorův dohad, že otištěný překlad je totožný s překladem, který má StB v rukou už 11. 3. 1977 (jak plyne nepřímou z toho, že o druhém v příslušném dokumentu zmíněném překladu píše, že „není ve svazku zachován“), je správný, neboť v dokumentu D 66 je řeč o překladu *rozhlasového komentáře* A. Solomonsové z 5. 3., nikoli novinového interview z 2. 3. (s. 234).

5 Patočkovi bylo přítom již 3. ledna doručeno předvolání na 4. ledna ráno, ale telegraficky se omluvil, že ho „postihla rýma“ (s. 166).

Dalších šest rozsáhlých výslechů v úřadovnách StB v Ruzyni následovalo v šesti pracovních dnech od 10. ledna, tedy v týdnu, kdy se policejní tažení proti Chartě 77 rozběhlo na plné obrátky po zveřejnění jejího prohlášení ve čtvrtek 6. ledna. V pondělí 10. ledna policisté Patočku chytili na ulici před devátou ráno a odvezli ho na výslech, který s přestávkou na oběd trval až do 16:45; Patočku pak ještě drželi v budově až do 20:15, poté s ním jeli domů a odvezli odtud několik Patočkových strojopisných textů a desky s texty dalších autorů, převážně fejetony⁶ (podle protokolů přitom nešlo o domovní prohlídku, v právním smyslu jim Patočka texty vydával dobrovolně). Byl předvolán k sepsání protokolu o zabavených písemnostech a pokračování výslechu na úterý v 7:30. Od středy do pátku a znovu další pondělí je předvoláván na 9 h ráno. V úterý a středu trvají výslechy skoro šest až sedm hodin (do nichž nepočítám hodinovou nebo delší přestávku na oběd), ve čtvrtek, pátek a další pondělí v průměru necelé tři hodiny, přičemž dvakrát je výslech ukončen předčasně, když se Patočka cítí unaven (tak ve čtvrtek ve 14:10, když už předtím je výslech na Patočkovu žádost na hodinu a půl přerušen) nebo mu není dobře (tak v pondělí 17. ledna v 11:05).

Po dnech s výslechy následuje s určitým odstupem devět dnů tajného sledování, nejprve v pondělí 24. ledna a pak denně od 27. ledna do 3. února. Po zbytek února dá policie Patočkovi pokoj – k čemuž mohlo vést vyhodnocení informací získaných výslechy a sledováním, možná i získání přísně tajné zprávy o Patočkově zdravotním stavu od jeho kardiologa 10. února (s. 187–189), ale zřejmě především další skupina 208 signatářů, jejichž podpisy byly zveřejněny 1. února a na něž se represivní orgány nyní nově zaměřily.

V úterý 1. března kolem poledne dochází k slavnému setkání s holandským ministrem zahraničí van der Stoel a k tiskové konferenci v jeho hotelovém apartmá a večer znovu – spolu s F. Kriegelem a Z. Mlynářem – v hotelové lobby. Dva tajní dorazí k Patočkovi domů téhož dne po desáté večer: Patočka je zprvu odmítá s tím, že je unaven a necítí se plně zdrav, ale pak je pustí dovnitř a navrhne jim, že o dnešních událostech vypracuje zprávu, kterou si zítra kolem třetí odpoledne mohou přijít vyzvednout, ráno že půjde na kliniku (s. 197–199). Další zpráva informuje až o tom, že ve čtvrtek 3. března před jedenáctou dopoledne přijedou pro Patočku dva policisté domů, odvezou ho a zadržují až do devíti večer, údajně aby mu znemožnili účastnit se večerní recepcí na nově otevřeném velvyslanectví NSR (s. 20; s. 214; s. 505). V noci se Patočkovi přitíží a ráno 4. března je odvezen s těžkými srdečními potížemi (podezření na infarkt se nepotvrdilo – s. 224; s. 225 s. 235) do nemocnice na Petříně; po léčbě se mu uleví, dva dny je „subjektivně bez obtíží“, ale v noci z 9. na 10. března přichází mozková mrtvice a v neděli 13. 3. dopoledne Patočka umírá (s. 238).

6 Jejich seznam je uveden na s. 443–445.

Takovýto obraz událostí z první poloviny března 1977 by si z knihy mohli odnést méně pozorní čtenáři: obraz, jaký jim předkládá editor. Jenže co se ve skutečnosti odehrálo *ve středu 2. března*? Největší slabinou a až jakousi slepou skvrnou recenzované knihy je, že tuto otázku vůbec neklade a že jí tak uniká to, co by v publikaci zaměřené na interakci Patočky a StB ve skutečnosti mělo být vyvrcholením celé zápletky.

Ze syntetické rekonstrukce v editorově úvodu se o událostech z 2. března dozvídáme jen, že: „Na základě jejich výzvy napsal druhý den o jednání s Van der Stoelem prohlášení, které zaslal ministerstvu zahraničních věcí a současně je poskytl pro samizdatový oběh.“ (s. 20) I když to editor neříká výslovně, v kontextu jeho psaní se zdá být jasné, že má za to, že toho dne měl Patočka jaksi volno a mohl postupovat podle vlastních plánů, jak o nich večer předtím hovořil (jasné se to totiž zdá být z toho, že osou editorova úvodního textu jsou interakce mezi Patočkou a StB a že v něm o každé z nich, o které ví, podává relevantní informace). Tady je špatně šest věcí, tedy skoro všechno – a dvě další, které nejsou jednoznačně špatně, jsou sporné.

Špatně je – vedle ortografie van der Stoelova jména v uvedeném citátu⁷ – jednak to, že by sepsání písemné zprávy mělo být něco, k čemu Patočku jeho návštěvníci z 1. března večer vyzvali (je jasné, že návrh podat vlastními slovy formulované písemné vylíčení události a pokusit se tak uniknout úmorným výsledkům pocházel od Patočky, což explicitně také říká dokument č. 50, s. 199), jednak to, že by k sepsání prohlášení pro ministerstvo zahraničí došlo už 2. března (ve skutečnosti je datováno 3. března, jak je zřejmé z jeho fotokopie na s. XXXVII-XXXIX přílohy), jednak to, že by je toho dne poskytl pro samizdatový oběh (jelikož toho dne ještě nebylo sepsáno), jednak to, že by je toho dne zaslal ministerstvu zahraničí (tentýž důvod), ale především to, že Patočka ve skutečnosti toho dne *neměl volno, nýbrž byl policií kamsi odveden a zadržován* (o tom v dalších dvou odstavcích). Sporné je, zda Patočka svůj rukopis ministerstvu zahraničí vůbec kdy zaslal a zda do samizdatového oběhu vstoupil on nebo jeho mírně odlišná, pravděpodobně starší varianta adresovaná ministerstvu vnitra⁸ (nebo oba).⁹

7 Nezmiňoval bych to, kdyby editor nepřeplnil svazek uzávorkovanými vykřičníky pokaždé, když v textu něco neodpovídá jeho jazykovému citění, ať už je to leckdy plogramotná čeština příslušníků StB nebo úžasná, ale ovšem mírně archaická čeština Patočkova. Editor dokonce na jednom místě bezdůvodně a zjevně nesprávně navrhuje nahradit v Patočkově textu archaické „straničtí bonzové“ novodobým výrazem „straničtí bossovové“ (s. 466) a tam, kde Patočka má „R. Palouš“, ho editor v poznámce mistruje „Správně Radim Palouš“ (s. 465).

8 Na koexistenci těchto dvou mírně odlišných textů upozornili již editoři svazků 12 a 13 *Sebraných spisů Jana Patočky* Karel Palek a Ivan Chvatík; viz Patočka, J., *Češi II.* Praha, OIKOYMENH 2006, s. 438.

9 Nebo případně ještě nějaká další verze (pokud existovala), na rozdíl od obou uvedených opravdu datovaná 2. března, o níž hovoří dokument č. 64 (s. 230)?

O tom, co se s Patočkou dělo ve středu 2. března, máme čtverou zprávu. Za prvé jsou tu zmínky v policejním zápisu o zadržení Patočky 3. března, které odkazují na to, co si Patočka a policisté řekli o den dříve, tedy ve středu 2. (toho dne policisté Patočku údajně už opravdu vyzvali, aby jim o setkání s van der Stoelem podal písemnou zprávu, a Patočka zase je, aby mu zprostředkovali setkání s nějakým výše postaveným činovníkem, zřejmě aby se vyhnul úmornému točení se v kruhu při rozhovorech s řadovými policisty – s. 469 a 214). Tyto zmínky samotné jsou ovšem slučitelné i s editorovou verzí, podle níž (můžeme se domýšlet) by Patočka měl ve středu volno (zřejmě ale ze záhadných důvodů nešel na kliniku, jak měl v plánu) a policisté by se ho jen přišli zeptat, jak bylo domluveno, zda pro ně už má slíbenou zprávu: můžeme se domnívat, že editor – a spolu s ním již vyšetřovatelé okolností Patočkova úmrtí z poloviny devadesátých let – se k této verzi přiklánějí především proto, že o zadržení či vyslýchání Patočky 2. března *nenalezli* v materiálech StB *žádný dokument*.

Tuto editorovu verzi ale vylučuje výpověď manželů Jana a Františky Sokolových z února 1994, podle níž v březnu Patočka „nejméně po dva dny byl odvážen na výslechy vždy po ránu“ (s. 494). Je zřejmé, že jediné dva dny, o něž může jít, jsou středa 2. a čtvrtek 3. března (protože v úterý se Patočka, dosud volný jak pták, teprve setkává s van der Stoelem a v pátek už leží v nemocnici). Vyšetřovatelé z devadesátých let – a s nimi nyní i editor naší publikace – patrně měli za to, že si to manželé Sokolovi po sedmnácti letech nějak popletli; máme ale naštěstí i třetí a čtvrtý doklad, totiž jednak lékaři zaznamenaný Patočkův výrok z pátku 4. března, že „dne 2. a 3. 3. 1977 byl zatýkán bezpečností“ (s. 235, znovu s. 238), a jednak jeho vyjádření v témže smyslu z „Posledního interview“.¹⁰ Nuže, i kdyby si snad Sokolovi po letech nepamatovali ty události dost přesně (jakkoli je tomu těžko uvěřit), je sotva myslitelné, že by si je nepamatoval přesně sám Patočka s odstupem necelých dvou dnů.

Nejde tu přitom jen o nějakou chronologickou drobnost. Naopak, očividně to byla právě ona editorem přehlédnutá akce StB ze středy 2. března, která měla smrtonosné účinky. Nevíme sice nic přesného o tom, co se toho dne odehrálo, ale už sám fakt, že o tom neexistuje žádný úřední záznam, působí při nejmenším zlověstně. A i kdyby toho dne nedošlo k žádnému stupňovanému

10 Patočka, J., *Poslední interview*. In: *týž, Češi I*. Eds. I. Chvatík – K. Palek. Praha, OIKOYMENH 2006, s. 446–447. *Datace „Posledního interview“* je v české edici trochu znejasněna poznámkou na s. 445, podle níž Patočka své písemné odpovědi vypracoval „ještě před svou hospitalizací“. To by ale znamenalo, že by tento klidný, až nadpozemsky vyrovnaný text psal během dvou hodin mezi ulehnutím k spánku pozdě večer 3. března a probuzením uprostřed noci s těžkými bolestmi v krajině srdeční (protože v textu Patočka jasně hovoří o událostech z 2. a 3. března). Daleko rozumnější je tedy datovat jej až 9. března, kdy mu ostatně teprve otázky byly položeny, jak se k tomu přiklání i česká edice na jiném místě (Patočka, J., *Ceši II*, c.d., s. 441).

zastrašování – jakkoli něco takového by jako reakci na úspěšný Patočkův kousek z předchozího dne bylo velmi přirozené očekávat a Patočka sám ve velkorysém understatementu charakterizuje tón jednání toho dne jako „hádku“¹¹ (a podle vzpomínek příbuzných se Patočka 2. března večer vrátil z jednání s tajnými „bledý jako stěna“¹²) – ani k žádným ještě horším hanebnostem typu přímého útoku na Patočkovu zdraví,¹³ každopádně samo to, že policisté Patočkovi ve středu ráno znemožnili jít na zamýšlené vyšetření na kliniku (kde by si ho po něm pravděpodobně ve stavu, v jakém tehdy byl, už nechali), mělo rozhodující význam pro další vývoj jeho zdravotního stavu.¹⁴

To, že ze strany editora nejde o nějaké nahodilé přehlédnutí či nedopatření, nýbrž o ustálenou koncepci, potvrzuje pojednání téhož sledu událostí v pozdější knize *Prvních 100 dnů Charty 77. Průvodce historickými událostmi* autorů Petra Blažka (editora našeho svazku) a Radka Schováňka (poručíka policie a vedoucího oddělení ÚDV odpovědného za zpackané vyšetřování represí proti Patočkovi v polovině devadesátých let).¹⁵ I zde je vypravovaný příběh stejný jako v recenzované knize: 1. března dvě setkání s novináři a večerní návštěva tajných,¹⁶ 3. března zadržování Patočky do pozdních večerních

11 Patočka, J., *Poslední interview*, c.d., s. 447.

12 Rozhovor s Janem Sokolem ml., 8. 4. 2023.

13 S tím, že by k něčemu takovému 2. března došlo, by bylo v dobrém souladu Patočkovu jinak celkem bezúčelné zadržování následujícího dne – zabijáci mohli chtít o den odložit Patočkovu lékařskou prohlídku, aby již nešlo odhalit stopy nějaké škodlivé substance, kterou mu případně podali.

14 Z podnětu obou recenzentů *Filosofického časopisu* doplňuji: (1) *netvrším*, že Patočka byl 2. března otráven nebo nějak podobně zavražděn. Říkám jen, že to není vyloučeno a že taková hypotéza by – odhlédnuto od její *prima facie* překvapivosti či neuvěřitelnosti – nejlépe vysvětlovala dvě jinak záhadné okolnosti, totiž podivnou zdržovací hru 3. března se šlofikem v motelovém pokoji, ale především ten fakt, že o interakci tajných s Patočkou dne 2. března neexistuje žádný písemný záznam. Kdyby na Patočku jen čtrnáct hodin křičeli a vyhrožovali mu (standardní tehdy např. bylo, že rodině budou odebrány děti – u Patočky vnoučata –, protože jejich vyrůstání v blízkosti takového vyvrhelu by ohrožovalo jejich mravní vývoj), bývají by o tom udělali normální zápis. To, že zápis neexistuje, je vysvětlitelné nejlépe tak, že toho dne tajní dělali něco, co se vymykalo jejich běžným postupům a možná bylo i z jejich pohledu na hraně zákona. (2) I tak střízlivě rozumný, vši patetičnosti na hony vzdálený člověk jako Jan Sokol (a nejen on) byl až do konce pevně přesvědčen, že k záměrnému útoku na život jeho tchána došlo s užitím znalostí z jeho nelegitimně získaného chorobopisu, což je také vražda nebo zabití. (3) Nicméně ve svém textu, i když obě uvedené možnosti beru vážně, hovořím o smrtelnosti především v tom smyslu, že akce 2. března zabránila Patočkovi jít na kliniku už toho dne ráno, což by nejspíš vedlo k včasnéjší hospitalizaci a předešlo by to dalšímu oslabování jeho organismu vyčerpávacími pobyty na policii. Připouštím, že nemůžeme mít jistotu, že by to Patočkův život znatelně prodloužilo, ale považuji to za vysoce pravděpodobné. – Shrnuto: dodnes značně rozšířený narativ, že Patočkovu smrt způsobila StB, nepovažuji za jednoznačně pravdivý. Tvrdím jen, že (i) pokud něco mělo ráz útoku na Patočkův život, byla to divoká, nejspíš nelegální akce 2. března, nikoli odpočinkový den 3. března, a (ii) neblahý vliv akcí z 2. března na vývoj Patočkova zdraví – v modu (1), (2) nebo (3) – považuji za vysoce pravděpodobný.

15 Blažek, P. – Schovánek, R., *Prvních 100 dnů Charty 77. Průvodce historickými událostmi*. Praha, Academia 2018.

16 Tamtéž, s. 368–375.

hodin (autory zde mylně označované jako „výslech“, přestože se podle dochovaných dokumentů o výslech nejednalo)¹⁷ a 4. března Patočkova hospitalizace.¹⁸ Druhého března podle autorů k ničemu zaznamenaníhodnému nedošlo.

2.

O Patočkovi jsme se tedy z knihy nedozvěděli mnoho nového (i když těch několik věcí, které jsme se dozvěděli, bylo dost zajímavých). Pro čtenáře *Filosofického časopisu*, kteří se jinak činností bezpečnostních složek minulého režimu nezabývají, bude pravděpodobně více nové, co se z knihy dozvědí o tehdejší tajné policii a souvisejících věcech. Není tu zajisté prostor k nějakému obsáhlému líčení, a proto si dovolím zaměřit se jen na několik vybraných aspektů.

Za prvé, před rokem 1976 jevila tajná policie o Jana Patočku jen velmi malý zájem. Nebytí aféry jeho syna na podzim roku 1960, možná by o něj v padesátých a šedesátých letech ani nezavadila (což je docela s podivem, když patřil k oblíbeným vyučujícím vyhozeným z fakulty, udržoval kontakty s perzekvovanými studenty, byl dobrým přítelem Václava Černého, který byl v období 1952–1953 zatčen a vyšetřován, a sám ještě roku 1950 na poloveřejné půdě Akademické Ymky vedl pravidelný seminář k filosofickým předpokladům liberalismu¹⁹). V sedmdesátých letech pak policisté jen registrují, že Patočka patřil ke kontaktům jedné západoněmecké studentky bohosloví, která roku 1970 napsala článek o českých poměrech za počínající normalizace, že v září 1973 vystoupil na kongresu ve Varně (načež mu znemožní další cestování do zahraničí), že následkem nemožnosti vycestovat přejímá čestný doktorát cášské techniky na německém velvyslanectví v Praze a že patří k blízkým Jana Sokola (o kterého mají tajní zájem nejpozději od raných sedmdesátých let a roku 1975 na něho zakládají spis). Zlom přináší až Patočkův podpis na dopisu prezidentu Husákovi z 9. dubna 1976, v němž je protestováno proti zatčení undergroundových hudebníků. Po něm se už tajní na Patočku od června téhož roku zaměří a mj. mu definitivně znemožní dlouhodobý výjezd do Německa – po čemž pak následuje oněch 60 dní intenzivnější interakce začátkem roku 1977, o níž byla řeč v předchozím oddílu.

Za druhé, ještě na podzim 1960 se tajní vážně pokoušeli udělat případ z toho, že student namísto školy (s. 62) osaměle bloumal po parku a vyškrábal do kamene „I like Ike“. Prokuratura v této době o věc tohoto druhu zřejmě již neměla zájem,²⁰ ale kdyby záleželo na nadporučíku Fr. Peškovi, byl

17 Tamtéž, s. 368.

18 Tamtéž, s. 381.

19 Loewenstein, B., Jan Patočka – Erinnerungen und kritische Annäherungen. *Bohemia*, 47, 2006/7, s. 274.

20 Soudě podle toho, že v dokumentech D 4 a D 5 se npor. Peška opakovaně obrací na prokuraturu a vyzývá ji k převzetí vedoucí role v případě, ale podle dokumentů D 6 a D 7 se žádný zástupce prokuratury dalších jednání neúčastnil.

by z toho zřejmě pro Jana Patočku mladšího trestný čin (s. 68, viz též s. 61), a tedy i soud. V dobovém Patočkově vypravování, jak je reprodukuje Jan Šimsa, to přitom vypadá tak, že mladého Jeníka škola vlastně nezajímala a že tichý přechod do učení v ČKD byl pro něj takřka vysvobozením – jenže následkem vytrvalosti npor. Pešky se ředitel střední školy cítil nucen formálně přijmout mladíka zpět, aby ho následně mohl s patřičně halasným opovržením vyloučit (přestože on už mezitím dávno byl ve skutečnosti učněm).²¹

Za třetí, informace v záznamech byly mnohdy dost bizarního rázu (nyní už nejjistíme, jak tyto bizarnosti vznikly). Tak třeba Josef Zumr podle zápisu řekl o Patočkovi, že se v roce 1968 ke snaze o sblížení ze strany skupiny kolem časopisu *Tvář* (tzn. Havla, Němce, Hejdánka...) „stavěl (...) nelidsky chladně“, což souvisí s tím, že v té době Patočka pracoval „ještě ve *Fyziologickém ústavu ČSAV*“ (s. 331 – sic, kurziva J.M.).²²

Za čtvrté, dva rané dokumenty se polistopadovým úředníkům/vyšetřovatelům podařilo ztratit: jde o první a druhou tzv. *ustanovku* z let 1961 a 1963 (které měl v rukou ještě roku 1996 policejní rada Kretschmer – s. 502; srov. s. 11). Ale soudě podle třetí *ustanovky* z roku 1968, nemuselo v nich jít o nic zajímavého: tento dokument je jakousi velmi neutrální zprávou o občanské bezúhonnosti Patočkově i jeho nejbližšího okolí, jaké příležitostně vydávají tajné služby všude na světě (i když tato je ovšem psána charakteristickým jazykem komunistické moci – s. 72–75) – možná byla vyžádána u příležitosti chystaného jmenování Patočky profesorem.

Za páté, čtenář by na chvíli skoro mohl nabýt dojmu, že estébáci nebyli až takoví nelidové, za jaké bývají považováni: Patočkovy výsledky se sice konaly šest po sobě jdoucích pracovních dní, ale s výjimkou prvního dne, spojeného se zastrášovacím efektem zadržení Patočky na služebně ještě několik hodin po výsledku a následnou cestou k němu domů jakoby na domovní prohlídku, to bylo pokaždé tak, že se Patočka dostavil sám a podle všeho mohl také kdykoli odejít (tak každopádně jednou je výslech ukončen, když se necítí dobře, a podruhé, když je unaven – na možnost kdykoli odejít ho také prý o pauzách upozorňovaly písárky, s. 314).²³ Získali sice neeticky Patočkův chorobopis, ale

21 Šimsa, J., Vzpomínky na Jana Patočku. In: Šimsová, M., *Dlouhý běh Jana Šimsy. Vzpomínky, články, rozhovory, dokumenty, dopisy*. Praha, EMAN 2020, s. 295.

22 O tom, že si nad tímto sdělením estébáci zřejmě vskutku lámali hlavy, svědčí fakt, že v nějaké nedatované budoucnosti jeden z nich slovo „nelidsky“ přeškrtl a tužkou nadepsal „nabídce“ (s. 331, pozn. č. 1154).

23 Celkem je to v šesti dnech 28 hodin výslechového času (tzn. včetně každodenního závěrečného čtení a redakce návrhu protokolu, ale bez přestávek na oběd), a to nerovnoměrně rozdělených: v prvních třech dnech je výslechová doba průměrně přes šest hodin, v druhých třech dnech méně než tři – jistě i to bylo velmi vysilující, ale neměli bychom si představovat nějaké extrémně dlouhé výsledky.

– necháme-li stranou editorem přehlédnutý útok na Patočkův život 2. března – nijak to proti němu nevyužívali (v týdnech po jeho získání už Patočku ani nevyslychali, ani nesledovali). Patočka koneckonců sám údajně říká (agent Hugo Rokyta reportuje, co slyšel od Jana Sokola staršího, u něhož v Tomanově ulici Patočka tehdy bydlel), že „jednání s ním při vyšetřování bylo naprosto korektní“ (s. 313).²⁴

Jenže tento dojem by byl hluboce mylný, jak se každý snadno přesvědčí při důkladnější četbě. V této době tajní možná ještě nesvrhávali vyšetřované do Macochy, nepálili jim prsty a nevysazovali je v noci uprostřed lesů daleko od civilizace, ale už tehdy bylo při setkání s novým podezřelým (zejména pokud jim připadal úspěšný a sebevědomý) jejich první myšlenkou nějak ho diskreditovat, otrávit vztahy na jeho pracovišti a/nebo s rodinou a přáteli. Dělo se to například tak, že nějaký čas po tom, co u nich člověk byl na výslechu, si předvolávali další lidi a konfrontovali je s tím, co na ně údajně napráskal (zda to mohou potvrdit ...), a zřejmě i ještě mnoha dalšími způsoby. V knize je tato technika (včetně jakési bezmyšlenkovité samozřejmosti jejího nasazení) doložena v mimořádně hnusných dokumentech D 29 a D 80 (oběťmi mají být Jiří Kolář a Ivan M. Havel).

Za šesté, člověka až mrazí, když čte, co Patočka na svém prvním setkání s StB roku 1960 vykládá o lidech ze sousedství: tak třeba se zná s doc. Hege-rem, který „je spíše konzervativec a šilhá po Západě“ (s. 58) atd. Jasně, jsou už šedesátá léta a nikomu za něco takového už nic nehrozí – navíc jde Patočkovi nepochybně o to, aby na vyšetřovatele udělal dobrý dojem, protože se jedná o jeho syna a má tu být posuzováno, jací jsou rodiče a zda své děti mohou dobře vést (ne že by mu to bylo něco platné: npor. Peška ho má hned prokouknutého²⁵). Člověka nicméně mrazí, protože tu je vidět, že i osobnost Patočkova formátu může na chvíli²⁶ podlehnout sugesci zdánlivě přátelského, nezávazného rozhovoru, s nímž tajní policisté pracovali.²⁷

24 Podobně v „Posledním interview“: „Tak jsme byli při výslechu (...) pojednávání opravdu zdvořile, nebyl tu aktivní nátlak ani tvrdá slova, nabídla se nám voda, káva, v poledne párek.“ – Patočka, J., *Češi I*, c.d., s. 445.

25 Rozpozná třeba, že i když Patočka o sobě „prohlašuje, že od r. 1950 je stoupencem směru materialistického, (...) toto se na něm neprojevuje“ (s. 57). Duševní obzor staršího referenta obvodního oddělení StB npor. Pešky by vůbec mohl být tématem hodným bližšího zkoumání – do úředních dokumentů vkládá *kóány* jako: „Patočka (...) po roce 1945 odešel na Karlovu univerzitu, kde přednášel idealistický směr filosofie, odkud byl v roce 1945 dán pryč, neboť tento směr byl jako vyučovací předmět zakázán.“ (s. 59)

26 Ta chvíle nejspíš netrvala vůbec dlouho: zdá se, že jakmile Patočka vycítí zájem tajných o tento typ informací, hned s tím, co mu do té doby mohlo připadat jako dobromyslné sousedské klepy, přestal, takže v zápisu nakonec čteme: „Na náš dotaz, proč nehovoří víc o těchto lidech, neboť je nám známo, že on toho o nich ví více, uvedl, že nechce být před těmito lidmi kompromitován. Vzhledem k tomu, že se postavil vcelku negativně k našim dotazům, nebyl již více k těmto lidem vytěžován.“ (s. 58)

27 Jeden z recenzentů *Filosofického časopisu* vyslovil obavu, zda tu není vynášen pohodlný retrospektivní, anachronický morální odsudek (což, souhlasím, by bylo značně nemístné). Ale není!

3.

Ke zdárnému rozvoji budoucího Archivu Jana Patočky pravděpodobně přispěl omyl (nebo blahodárná sabotáž?) nadporučíka Grohola z konce dubna 1977. Z odposlechů v bytě Karla Kosíka se tajní dozvídali (první odposlech tohoto obsahu pochází nejspíš z 9. dubna, zpráva o něm je datována 21. dubna – s. 301–303), že se chystá badatelská práce s Patočkovými rukopisy směřující k jejich vydávání v samizdatu a v zahraničí, ale nebylo jim známo, kdo jsou Chvatík a Polívka, o nichž tam v té souvislosti byla řeč. Npor. Grohol, ač věkem mladší (nar. 1946), byl již od roku 1970 tajným a od roku 1974 starším referentem 2. odboru X. správy FMV a v dokumentu datovaném 29. 4. 1977 vyslovil názor, že „je zřejme, že sa jedná o CHVATÍKA Květoslava, nar. 19. 1. 1930“ (s. 318–319), a že další vyšetřování má být napřeno tímto směrem²⁸ ...kde ovšem, soudě podle absence dalších souvisejících dokumentů ve vydané knize, zřejmě vedlo do ztracena²⁹ (totožnost Polívky byla v této době tajným ještě záhadou: zda byl ztotožněn čili *ustanoven* někdy později, o tom v knize zveřejněné dokumenty mlčí³⁰).

V zajímavém kontrastu ke skutečným dějinám práce s Patočkovou textovou pozůstalostí stojí jiná zpočátku uvažovaná varianta, o níž víme z o něco dřívějšího odposlechu u Karla Kosíka (30. března). Ivan Vojtěch líčí, že by se pozůstalosti měla ujmout jeho žena Jana (dcera prof. Patočky), a spolu s Kosíkem zvažuje, co připravit k vydání nejdříve: „Kosík právě čte *Kacířské eseje* a *Masaryka*, kde jsou však místy popisovány nesmysly a PATOČKA se tam dopouští značných chyb. Proto si myslí, že by to potřebovalo vhodně upravit“, a k té práci by se hodila – a prý se k ní již i nabídla – Irena Michňáková (s. 291).

Mrazení, o němž píšu, je zkratka pro katarzi, jejíž ústřední složkou je jako v klasické tragédii hrůza, kterou prožíváme coby svědkové toho, jak i lidé lepší než my může postihnout neštěstí (a taková hrůza se tu dostavuje, i když jsme nakonec přesvědčeni, že zde šlo jen o chvilkovou slabost, jejímž následkem nikdo nepřišel k úhoně).

- 28 Přitom o tom, že Ivan Chvatík (identifikovaný včetně bydliště a zaměstnání) se nejen aktivně účastní Patočkových seminářů, ale také rozmnožuje a distribuuje Patočkovy texty, věděla StB už v červenci 1976 ze zprávy agenta Jiřího Vocílky (s. 110–112). Správný Chvatík (tedy Ivan) byl rovněž identifikován mezi účastníky Patočkova pohřbu (s. 411; s. 430).
- 29 Můžeme ale připomenout, že Květoslav Chvatík zřejmě následně byl dotlačen k emigraci, k níž došlo roku 1979 (rodina zahrnovala i nevlastního syna jménem Viktor Kožený, ale to je úplně jiný příběh).
- 30 Přitom na témže X. odboru ležel už šest týdnů zápis z razie, k níž došlo dne 15. 3. 1977 na pracovišti OÚNZ v Sokolovské 27, kde byl dr. Jiří Polívka perlustrován s desítkami dalších jako účastník setkání k uctění Patočkovy památky (s. 480). Podle pamětníků nicméně dr. Polívka zanedlouho opravdu potíže s tajnými měl.

4.

Jak již bylo konstatováno, polistopadoví úředníci a vyšetřovatelé nejenže ztráceli dokumenty, o které měli pečovat, ale přehlédli také jednoznačná svědectví o – ve svých důsledcích smrtelném – útoku na Jana Patočku dne 2. března 1977. Jako nezdařilá fraška se čtou zápisy o obviněních dvou subalterních policistů ze zneužití pravomoci úředního činitele, jehož se údajně dopustili 3. března 1977, a o jejich následném rušení (s. 497–500; s. 504–508). Ti dva policisté podle všeho vskutku toho dne dopoledne Patočku před domem oslovili a nabídli mu, že mu bude zprostředkován rozhovor s výše postaveným činovníkem Federálního ministerstva vnitra, o který Patočka předchozího dne projevil zájem (aby se vyhnul vyčerpávajícím rozmluvám s běžnými policisty). Nabídka nicméně nebyla tak docela upřímná: podle jejich zprávy bylo skutečným cílem operace „znmožnit rozhovorem s PATOČKOU jeho případnou účast na recepci pořádané ZÚ NSR při příležitosti slavnostního otevření nové budovy ambasády NSR v Praze“ (s. 214). Z úřadovny v Ruzyni policisté odvezli Patočku na oběd do jakéhosi motorestu u Kladna, zaplatili mu tam i pokoj, aby mohl ležet a spát, jelikož se zdravotně necítil dobře, a pak ho vzali zpátky na Ruzyň, kde pár hodin pokračovaly nikam nevedoucí řeči s tamními činovníky³¹ (o výslech v přesném slova smyslu nešlo, jen o tzv. pohovor, u něhož není přítomná zapisovatelka a z něhož se nedělá podpisem stvrzený protokol, nýbrž jen dodatečný zápis);³² pozdě večer – aby už nemohl jít na recepci – ho pak dopravili domů. Skuteční zločinci z 2. března obvinění nebyli a nejspíš po nich ani nikdo nepátral.

Tam, kam dohlédl, odvedl editor svazku důkladnou a – pokud mohu soudit – v zásadě kompetentní práci.³³ Koho by například zajímalo, jaké barvy měl kterého dne který příslušník během sledování Patočky *papachu* (šlo patrně o nějakou důležitou součást výstroje tajných agentů), ten se to z knihy spolehlivě dozví (s. 365, 369, 377, 380, 383, 384, 386, 388, 391, 393, 395, 396, 399–400, 401). Pokud by ale někdo hledal nějaké zasvěcené (a vlastně jakékoli) informace o zločinném vyvrcholení represí StB proti Janu Patočkovi, knihu odloží s nepořízenou.

31 Byl mezi nimi i jeden ze zabíjáků z 2. března, jak Patočka konstatuje v „Posledním interview“, snad aby se přesvědčil o účincích zákroku z předešlého dne (Patočka, J., *Poslední interview*, c.d., s. 447).

32 V tomto smyslu by bylo žádoucí opravit nemalou část dosavadních Patočkových biografí, které hovoří o kontaktu StB s Patočkou 3. března jako o „výslechu“ (tak i editor v úvodu recenzované knihy, s. 20).

33 K nekonzistencím v jeho výkonu patří např. to, že v případě jednoho právně vadného obvinění (z poloviny devadesátých let) policistů oslovivších Patočku 3. března 1977 identifikuje jeho autora (s. 497), v případě druhého nikoli (s. 505).